

GŁOSY W DYSKUSJI

Wiesław Alejski

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie
Wydział Turystyki i Rekreacji
Katedra Polityki Turystycznej

TURYSTYKA SPORTOWA – PRZYSZYŁOŚĆ DO DYSKUSJI NAD DEFINICJĄ ORAZ PROBLEMATYKĄ BADAWCZĄ

Stan badań i dotychczasowe definicje turystyki sportowej

W wielu opracowaniach na temat współczesnego rynku turystycznego znaleźć można opinie mówiące o tym, że turystyka sportowa jest obecnie jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się form turystyki. Z drugiej strony cały czas trwa dyskusja na temat tego, czym jest turystyka sportowa i czy powinno się w ogóle wyodrębnić taką formę turystyki, a w ślad za tym taki właśnie segment rynku turystycznego. Kontrowersje na tym tle są tym ciekawsze, że chociaż – leżący u podstaw wyodrębnienia tej formy turystyki – sport towarzyszy jej od zarania dziejów (np. igrzyska olimpijskie), to dzisiaj jego związki z turystyką mają znacznie szerszy wymiar oraz większe niż dawniej znaczenie. Dyskusji na temat turystyki sportowej nie ułatwia też fakt, że badania nad tym zjawiskiem ciągle są jeszcze w początkowym stadium rozwoju. Pomimo wyraźnej potrzeby integracji naukowej tych dwóch dziedzin, dotychczas sport i turystyka najczęściej były bowiem traktowane przez naukowców (a także praktyków) jako oddzielne sfery aktywności (GLYPTIS 1991, s. 165).

W literaturze funkcjonuje wiele definicji turystyki sportowej, które powstały w ramach różnych dyscyplin nauki. Są wśród nich zarówno takie, które charakteryzują jej istotę w możliwie najprostszy sposób, jak choćby definicja, według której turystyka sportowa to „podróż w celach niekomercyjnych, polegająca na uczestnictwie lub obserwowaniu wydarzeń sportowych z dala od okolic zamieszkania” (HALL 1992, s. 194), czy też mówiąca o tym, że są to „wakacje¹, podczas których ma miejsce aktywność sportowa, jako widz lub uczestnik” (WEED, BULL 1997, s. 5), jak również takie, które mają bardziej rozbudowaną formę i treść. Przykładem tych ostatnich może być definicja H. GIBSONA (1998, s. 49), według której turystyka sportowa to „podróż w czasie wolnym poza rejon zamieszkania w celu oglądania lub uczestniczenia w aktywności fizycznej, lub też podziwiania atrakcji związanych z tą aktywnością”, a także definicja J. STANDEVENA i P. DEKNOPA (1999, s. 12), którzy twierdzą, że są to „wszystkie formy aktywnego i pasywnego zaangażowania w aktywność fizyczną, zarówno okazjonalnego (niezorganizowanego – przyp. W.A.), jak i zorganizowanego, które podejmowane jest dla niekomercyjnych lub biznesowych celów, a które wymagają podróżowania poza miejsce zamieszkania i pracy. W wielu definicjach zwraca się też uwagę na to, że turystyka sportowa, nazywana także usportowioną lub aktywną (por. KAGANEK 2015, s. 33), odbywa się w atrakcyjnych z turystycznego punktu widzenia okolicznościach, a jej uczestnicy korzystają z urządzeń sportowych i rekreacyjnych zlokalizowanych na świeżym powietrzu (MOKRAS-GRABOWSKA 2015, s. 14).

Turystyka sportowa a pojęcia pokrewne i bliskoznaczne

Wydaje się, że dyskusję na temat istoty oraz ewentualnej specyfiki turystyki sportowej należy zacząć od rozważań na temat dwóch pojęć, które ten termin tworzą, czyli sportu i turystyki, a także innych pojęć, które są w stosunku do nich pokrewne lub/i bliskoznaczne. Najszerszym z nich jest **kultura fizyczna**, traktowana jako „wyraz

¹ Wydaje się, że zastosowany przez autorów termin „holidays” można chyba w tym wypadku rozumieć szerzej – jako wyjazdy.

określonej postawy wobec własnego ciała, świadoma i aktywna troska o swój rozwój, sprawność i zdrowie oraz umiejętność organizowania i spędzania czasu z największym pożytkiem dla zdrowia psychicznego i fizycznego” (Demel, Skład 1976, cyt. za: ŁOBOŻEWICZ 2001, s. 18). Chociaż w przeszłości były pewne kontrowersje dotyczące miejsca turystyki w kulturze fizycznej, to obecnie przyjmuje się, że wraz ze sportem, wychowaniem fizycznym, rekreacją ruchową oraz rehabilitacją, turystyka należy do filarów kultury fizycznej, choć każda z tych dziedzin ma w pewnym zakresie swój samodzielny byt społeczny. Istotną rolę w kształtowaniu aktywności turystycznej, a więc także w rozważaniach na temat turystyki sportowej odgrywa **wychowanie fizyczne**, które można zdefiniować jako „ujętą w pedagogiczny system formę uczestnictwa w kulturze fizycznej młodych pokoleń, której celem jest wspomaganie rozwoju fizycznego, motorycznego i zdrowia oraz przygotowanie do podtrzymywania i pomnażania tych właściwości w życiu późniejszym” (GRABOWSKI 1984, s. 24). Spełnia ono wobec turystyki funkcję przygotowawczą i prospektywną, kształtując trwale nawyki aktywnego spędzania czasu wolnego oraz potrzebę dbałości o stan zdrowia i sprawność fizyczną. Jeszcze innym zjawiskiem blisko związanym z turystyką jest **rekreacja**, czyli „działalność podejmowana poza obowiązkami zawodowymi, domowymi i społecznymi dla odpoczynku, rozrywki lub rozwoju własnej osobowości” (WINIARSKI 1989, s. 9).

W rozważaniach nad turystyką sportową kluczową kwestią jest jednak to jak definiujemy **sport**. Podobnie jak turystyka (oraz inne podane wyżej terminy) może on bowiem być pojmowany w różny sposób. Jedną z często cytowanych definicji zakłada, że sport to „zorganizowana forma działalności człowieka, zmierzająca – poprzez systematyczny trening – do osiągnięcia jak najlepszych wyników, cechująca się współzawodnictwem, selekcją, a także coraz większym stopniem komercjalizacji” (Diweckert 1978, cyt. za: WINIARSKI 1989, s. 12). W kontekście dyskusji nad turystyką sportową warto jednak dodać, że oprócz tego tradycyjnego ujęcia (odnoszącego się zwłaszcza do tzw. sportu wyczynowego) przeciwstawia się mu sport rekreacyjny, który dotyczy tych rodzajów aktywności fizycznej, które uprawiane są wyłącznie w czasie wolnym, dla rozrywki lub samodoskonalenia, będące przy tym bezpiecznymi i możliwymi do uprawiania w ciągu całego życia człowieka i sprawiające mu przyjemność, a także kompensujące braki i uciążliwości współczesnego życia.

Czy istnieje taka forma turystyki jak turystyka sportowa, co należy rozumieć pod tym określeniem oraz czy mieści się ona w zakresie funkcjonujących obecnie definicji turystyki? (pytania od Redakcji czasopisma „Turizm/Tourism – dop. Redakcji)

Przyjmując, że turystyka to „ogół zjawisk związanych z podróżą i pobytem osób przebywających czasowo i dobrowolnie poza swoim codziennym środowiskiem, w tym zwłaszcza ekonomiczne i społeczne interakcje zachodzące pomiędzy organizatorami turystyki, bezpośrednimi usługodawcami, miejscową ludnością oraz samymi turystami, o ile głównym celem ich wyjazdów nie jest działalność zarobkowa wynagradzana w odwiedzanej miejscowości” (ALEJZIAK 1999, s. 29), należy stwierdzić, że turystyka sportowa **jest jedną z form ogólnie pojętej turystyki**, a podstawą jej wyodrębnienia są jej związki z szeroko pojętym sportem, zarówno jeśli chodzi o jego wymiar partycypacyjny (związany z podejmowaniem aktywności fizycznej przez turystów sportowych – i w celu realizacji ich zainteresowań, i z przyczyn zdrowotnych), jak i widowiskowy (związany z organizacją oraz uczestnictwem turystów w imprezach sportowych). Moim zdaniem można wyróżnić kilka podstawowych komponentów turystyki sportowej, w tym zwłaszcza: wyjazdy mające postać rekreacji na świeżym powietrzu, wyjazdy związane z amatorskim uprawianiem różnych sportów, wyjazdy w celu uczestnictwa w widowiskach sportowych i tzw. kibicowania. Gdybym miał sformułować jakąś własną definicję, to w tym momencie mogłaby ona brzmieć tak:

Turystyka sportowa – jako jedna z form turystyki – swoim zakresem znaczeniowym obejmuje zarówno aktywność ludzi, jak i bezpośrednio związaną z tą aktywnością działalność różnych instytucji zaangażowanych w organizację imprez oraz świadczenie usług osobom, które wyjeżdżają – czasowo i dobrowolnie oraz nie w celach zarobkowych – poza swoje codzienne otoczenie po to, aby realizować swoje zainteresowania związane ze sportem bądź poprzez podejmowanie aktywności fizycznej (sportowej), bądź też poprzez uczestnictwo w imprezach sportowych w charakterze widza.

Definicja ta ma tę wadę, że jest długa, natomiast jej zaletą jest to, że na jej podstawie można dosyć precyzyjnie określić, jakie formy aktywności (ludzkiej i instytucjonalnej) tradycyjnie (słusznie lub niesłusznie) łączone ze zjawiskiem turystyki sportowej można do niej zaliczyć, a jakie nie. Jak widać, pomijam w tej definicji wyjazdy, które polegają na zwykłym zwiedzaniu obiektów sportowych (tzn. wtedy, gdy nie odbywają się na nich imprezy sportowej), gdyż nie uważam, aby sam charakter ich użytkowania był wystarczającym powodem zaliczenia takich wyjazdów do turystyki sportowej. Moim zdaniem wyjazdy takie mają prosty charakter poznawczy, a obiekty sportowe nie różnią się w tym znaczeniu od obiektów innego typu, które – pełniąc inne funkcje – są także zwiedzane przez turystów (np. muzea, kościoły, kopalnie).

² Można też ewentualnie rozważyć stosowanie terminu „turystyka kwalifikowana”, który ma już przecież długą tradycję i jest często stosowany w polskiej literaturze fachowej.

Z mojego punktu widzenia istotne natomiast wydaje się być **rozgraniczenie dwóch określeń: „turystyka sportowa” oraz „sport w turystyce”**. O ile bowiem w tym drugim przypadku chodzi o aktywność sportową (rekreacyjną), która stanowi treść aktywności turystycznej ludności (podstawową lub tylko komplementarną), o tyle pojęcie turystyki sportowej uwzględnia dodatkowo także działalność różnych instytucji związaną z organizacją widowisk sportowych oraz obsługą uczestniczących w nich turystów. Wydaje się, że w takiej sytuacji, w odniesieniu do tej części szerokiego pojęcia „turystyka sportowa”, która dotyczy sportu w turystyce należałoby stosować termin „turystyka aktywna” lub „turystyka usportowiona”², zaś określenie „turystyka sportowa” zastrzec dla najszerzego określenia związków turystyki ze sportem.

Co należy robić i jakie umiejętności (predyspozycje) mieć, aby uprawiać turystykę sportową? (pytania od Redakcji czasopisma „Turyzm/Tourism” – przyp. Redakcji)

W związku z tym co napisano wcześniej, pytanie to powinno odnosić się właściwie tylko do tej części turystyki sportowej, która dotyczy zagadnienia sportu w turystyce, a więc turystyki usportowionej/aktywnej/kwalifikowanej. Literatura na ten temat jest wystarczająco bogata, toteż ograniczę się jedynie do podkreślenia tego, że wymaga ona od uczestników pewnej kondycji fizycznej, a czasami także specjalnego przygotowania oraz umiejętności posługiwania się odpowiednim sprzętem (narty, rower, jacht itd.). Samodzielne uprawianie niektórych form turystyki usportowionej może być też połączone z formalnym wymogiem posiadania określonych uprawnień (np. patenty żeglarskie). Natomiast w odniesieniu do szeroko pojętej turystyki sportowej wspomniane w pytaniu „predyspozycje” mogą dotyczyć jedynie zainteresowań sportem popartych chęcią uczestniczenia w wyjazdach z tym związanych.

Inne wymiary i aspekty turystyki sportowej mogące stanowić przedmiot badań

Naukowy namysł i badania związane z turystyką sportową koncentrują się przede wszystkim na roli sportu jako motywu uprawiania turystyki oraz elementu składowego programów imprez turystycznych, a także znaczenia, jakie na współczesnym rynku turystycznym mają wydarzenia sportowe (tzw. eventy), zwłaszcza wielkie wydarzenia, takie jak igrzyska olimpijskie czy mistrzostwa świata w najbardziej popularnych dyscyplinach sportowych (np. piłka nożna). W obrębie szeroko pojętej turystyki sportowej wskazać jednak można wiele innych ciekawych problemów z naukowego punktu widzenia, które podejmowane są stosunkowo rzadko lub w ogóle.

W tym kontekście warto na przykład zwrócić uwagę na to, że w poszukiwaniach punktów stykowych sportu i turystyki najczęściej kładzie się nacisk na to, że sport ma bardzo duże znaczenie dla turystyki, podczas gdy to, że turystyka ma również duże znaczenie dla sportu dostrzegane jest już znacznie rzadziej. Podobnie jak roli sportu jako czynnika identyfikacji destynacji turystycznych rozpatrywanych nie tylko w wymiarze lokalnym czy regionalnym, ale też ogólnokrajowym (np. Kanada – hokej na lodzie; Nowa Zelandia – rugby, Norwegia – biegi narciarskie itd.). Tak zwane sporty narodowe mogą być istotnym instrumentem działalności marketingowej także jeśli chodzi o promocję turystyczną państw. W kontekście typologii turystów sportowych oraz odwiedzanych przez nich destynacji godna uwagi wydaje się być pewna sprzeczność pomiędzy rozumieniem turystów i odwiedzających z perspektywy sportu i turystyki. Na przykład z perspektywy turystyki widzowie na międzynarodowej imprezie sportowej, którzy mieszkają poza miastem organizatorem i przyjeżdżają do niego na dane widowisko (np. mecz piłki nożnej), klasyfikowani są (np. w hotelach) jako turyści, czyli tak samo jak kibice przeciwnej drużyny, którzy przyjechali na ten mecz (często z innego kraju, a nawet kontynentu). Natomiast z perspektywy sportu, w tym zwłaszcza z psychologicznego punktu widzenia, ci sami widzowie, którzy przyjechali oglądać swoją drużynę narodową, czują się na stadionie jak u siebie w domu, nawet jeżeli przybyli na mecz z innych miast, pokonując znaczne odległości. Wymiar uczestnictwa w tej samej imprezie z perspektywy sportu i turystyki jest więc inny, co może być interesującym problemem badawczym.

Jeszcze innym problemem wartym badań naukowych wydaje się być rozważenie turystycznych aspektów kariery sportowej, a także tego, jak kwestię podróży odnosić do trenerów, działaczy i innych „oficjeli” wyjeżdżających na imprezy sportowe. Czy są to wyjazdy służbowe, czy też osoby takie – z uwagi na wielką liczbę odbywanych podróży (na zawody, obozy treningowe itd.) – należy zaliczyć do szczególnie aktywnych „turystów sportowych”? Podobny problem dotyczyć może dziennikarzy. Mając na uwadze ten aspekt zjawiska turystyki sportowej możemy postawić liczne pytania badawcze o socjodemograficzne cechy uczestników, ich zachowania w podróży, rolę i specyfikę obsługi oraz inne kwestie dotyczące funkcjonowania każdej z tych grup podróźnych, a także spróbować określić to, czy i ewentualnie w jakim stopniu można ich zaliczyć do kategorii turystów sportowych.

Z perspektywy epistemologicznej ciekawym aspektem badawczym jest także pewne podobieństwo sportu i turystyki w tym znaczeniu, że w obu tych zjawiskach szczególną rolę odgrywają czas i przestrzeń, które – niezależnie od tego, czy rozpatrywane są w podobnych czy też odmiennych wymiarach – w obu dziedzinach odgrywają ważną rolę (w sporcie – np. w odniesieniu do wyników, w turystyce – w odniesieniu do konieczności

czasowej zmiany miejsca pobytu, sezonowości itd.). Interesującym zagadnieniem jest też kwestia „utowarowienia” sportu, która może być rozpatrywana nie tylko w kontekście turystyki sportowej, ale także w odniesieniu do innych form turystyki.

Bibliografia

- ALEJZIAK W., 1999, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Albis, Kraków.
- GETZ D., 2008, *Event tourism: Definition, evolution, and research*, „Tourism Management”, 29, s. 403–428.
- GRABOWSKI H., 1984, *Teoria wychowania fizycznego*, AWF, Kraków.
- GIBSON H.J., 1998, *Sport tourism: a critical analysis of research*, „Sport Management Review”, 1, s. 45–76.
- GLYPTIS S.A., 1991, *Sport and tourism*, [w:] *In Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, C. Cooper (ed.), Belhaven, London, s. 165–183.
- HALL C.M., 1992, *Adventure, sport and health tourism*, [w:] *Special Interest Tourism*, B. Weile, C.M. Hall (eds.), Belhaven Press, London, s. 141–158.
- HINCH T.D., HIGHAM J.E.S., 2001, *Sport Tourism: a Framework for Research*, „International Journal of Tourism Research”, 3, s. 45–58.
- KAGANEK K., 2015, *Różnorodność pojęć w zakresie aktywnego uprawiania turystyki*, [w:] *Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej*, A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa, s. 26–38.
- ŁOBOŻEWICZ T., 2001, *Miejsce turystyki w naukach o kulturze fizycznej*, „Zeszyty Naukowe AWF Kraków”, 81: *Cele i treści akademickiego kształcenia w dziedzinie turystyki i rekreacji*, s. 13–20.
- MOKRAS-GRABOWSKA J., 2015, *Turystyka aktywna – zagadnienia terminologiczne i klasyfikacje*, [w:] *Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej*, A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa, s. 11–25.
- STANDEVEN J., DE KNOP P., 1999, *Sport Tourism*, Human Kinetics, Champaign, Illinois.
- WEED M.E., BULL C.J., 1997, *Influences on sport-tourism relations in Britain: the effects of government policy*, „Tourism Recreation Research”, 22(2), s. 5–12.
- WINIARSKI R., 1989, *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji fizycznej)*, wyd. skryptowe, 100, AWF Kraków.

Stefan Bosiacki

Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu
Katedra Ekonomiki i Organizacji Turystyki

TURYSTYKA SPORTOWA – O SEMANTYCZNYM NIEPOROZUMIENIU REFLEKSJI KILKA

We współczesnym świecie sport staje się nie tylko potężnym „przemysłem”, generującym gigantyczne obroty finansowe, ale także znaczącym elementem sfery kultury. Miasta coraz usilniej zabiegają o organizację znaczących wydarzeń sportowych, które są doskonałym instrumentem promocji danego obszaru (miejscowości), tworzenia pozytywnego wizerunku miasta, a w konsekwencji instrumentem aktywizacji lokalnej gospodarki, w tym także gospodarki turystycznej.

Jak słusznie zauważa A. SMITH (2001, s. 129): „dla lokalnych władz sport uosabia nową erę i jest nową drogą dla miast cierpiących na postindustrialny kryzys tożsamości”. Wydarzenia sportowe związane z nimi, pozytywne emocje, obecność w krajowych i międzynarodowych mediach są doskonałym sposobem na zmianę wizerunku miasta lub regionu.

O ile w latach 80. XX w. sport i turystyka postrzegane były przez badaczy i praktyków gospodarczych jako odrębne sfery ludzkiej aktywności, o tyle współcześnie coraz częściej próbuje się łączyć te sfery, a przy okazji tworzyć nowe reguły semantyczne, nie zawsze w pełni uprawnione. Takim pojęciem jest bez wątpienia „turystyka sportowa”, najczęściej definiowana jako „wszelkie formy aktywnego i biernego zaangażowania w działalność sportową, indywidualnego lub zorganizowanego w celach niekomercyjnych lub biznesowo-komercyjnych, które wymagają podróży z dala od domu i miejsca pracy” (STANDEVEN, DE KNOP 1999, s. 12).

Badacze zajmujący się turystyką sportową wyróżniają przy tym cztery jej kategorie, tj. turystykę zawierającą elementy sportu, turystykę z uczestnictwem w sporcie, wyjazdy w celach treningowych oraz wyjazdy na wydarzenia sportowe (WEED, BULL 2004, s. 124–131). Rodzi się pytanie, czy takie określenie turystyki sportowej nie wypacza treści powszechnie stosowanej definicji turystyki? Odpowiedź na powyższe pytanie jest dla mnie jednoznaczna, turystyka jest jedna, natomiast motywacje podróży turystycznych są różnorodne. I motyw uczestnictwa w wydarzeniach sportowych (czynnego lub biernego) jest tylko jednym z wielu motywów wyjazdów turystycznych. Nie jest zatem samoistnym „bytem”, a co się z tym wiąże również takim bytem nie jest turystyka sportowa.

Komplikacje semantyczne związane z tzw. turystyką sportową wiążą się także z obserwowaną współcześnie modą na aktywny styl spędzania czasu wolnego w czasie wakacji, weekendów. Czy osoba spędzająca urlop